

แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน:
กรณีศึกษา กลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้ น่าน
Approaches to Sustainable Development for Community Enterprises:
A Case Study of the Nan Rice and
Fruit Processing Group

ธนโชค ธิเชียว^{1*} ศรวัสย์ สมสวัสดิ์² และ เจนนกนธ์ ภาคภูมิ²
Thanachok Tikeaw^{1*} Sorrawat Somsawat² and Jenapon Pakpoom³

^{1*} นักศึกษา สาขาวิชาการจัดการ วิทยาลัยน่าน มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

² อาจารย์ สาขาวิชาการจัดการ วิทยาลัยน่าน มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

^{1*} Student, Department of Management, Nan College, Uttaradit Rajabhat University

² Lecturer, Department of Management, Nan College, Uttaradit Rajabhat University

*Corresponding Author: Thanachoktikeaw@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทของวิสาหกิจชุมชน 2) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน และ 3) ศึกษาแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษากลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้ น่าน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บรวบรวมข้อมูลได้จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแล้วนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า วิสาหกิจชุมชนก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2555 โดยดำเนินธุรกิจใน 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากปลา 2) ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวและธัญพืช และ 3) ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผลไม้ สำหรับปัญหาและอุปสรรค ได้แก่ สมาชิกขาดความรู้ในด้านการตลาดออนไลน์ และต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น แนวทางในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืนใน 6 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านการบริหารจัดการองค์กร 2) ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์และนวัตกรรม 3) ด้านการตลาดและการเข้าถึงตลาด 4) ด้านการพัฒนาศักยภาพสมาชิก 5) ด้านการยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ และ 6) ด้านความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม กลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้ น่านสนับสนุนเศรษฐกิจหมุนเวียน เพื่อสร้างความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน ทำให้เกิดรายได้ให้กับสมาชิกและคนในชุมชนเป็นการช่วยเหลือชุมชน หากวิสาหกิจมีผลกำไรจากการดำเนินงานก็จะเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนให้พึ่งพาตนเองและจัดการตนเองได้บนพื้นฐานของความพอเพียง

คำสำคัญ: การพัฒนาอย่างยั่งยืน, วิสาหกิจชุมชน, แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน, กลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้ น่าน

ABSTRACT

The objectives of this research are to 1) examine the context of a community enterprise, 2) identify problems and operational obstacles, and 3) study approaches for the sustainable

development of community enterprises. The case study focuses on the NAN Rice and Fruit Processing Group. Data were collected from 15 key informants selected through purposive sampling, using in-depth interviews, focus group discussions, and non-participant observation. The data were analyzed through content analysis and presented descriptively.

The study found that the community enterprise was established in 2012 and operates in three main areas: 1) processed fish products, 2) processed rice and cereal products, and 3) processed fruit products. The problems and obstacles include members' lack of knowledge in online marketing and rising production costs. The sustainable development of the community enterprise can be approached through 6 key areas as follows: 1) organizational management, 2) product and innovation development, 3) marketing and market access, 4) capacity building for members, 5) enhancement of product standards, and 6) sustainability in economic, social, and environmental dimensions. To ensure the sustainability of the community enterprise, it generates income for its members and residents, thereby supporting the community. If the enterprise operates profitably, it will enhance the community's capacity for self-reliance and self-management based on the philosophy of sufficiency economy.

Keywords: Sustainable Development, Community Enterprise, Guidelines for the Development of Community Enterprises, The Nan Rice and Fruit Processing Group

บทนำ

ปัจจุบันภาครัฐมีแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในชุมชนซึ่งเป็นหนึ่งในโมเดลประเทศไทย 4.0 และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่มุ่งเน้นในการพัฒนาโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมและเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่นให้สามารถพึ่งพาตนเองและจัดการตนเอง ซึ่งเป็นเศรษฐกิจฐานรากในรูปแบบหนึ่ง ได้แก่ วิสาหกิจชุมชนที่มีการผลิตสินค้าโดยชุมชน ดังนั้น สินค้าของชุมชนจึงเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้และเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน รวมถึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการสร้างความเท่าเทียม ซึ่งจะนำไปสู่การเป็นฐานรากทางเศรษฐกิจที่มั่นคง รัฐบาลได้มีการได้มีการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน จึงมีการออกพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 (สุพาดา สิริฤกตดา, 2566; ศศิชา หมดมลทิล, 2562)

วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้ น่าน ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2555 ภายใต้ชื่อ “ร้านของดีเมืองน่าน” โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรในท้องถิ่นให้มีมูลค่าเพิ่ม เพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน ร้านของดีเมืองน่านได้รับการรับรองมาตรฐานจากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ได้คุณภาพและมาตรฐานในปี พ.ศ. 2557 ร้านของดีเมืองน่านได้รับการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) ต่อมาได้มีการเปลี่ยนชื่อเป็น “วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้ น่าน” เพื่อให้สามารถขยายขอบเขตการดำเนินงานและสร้างเครือข่ายทางการตลาดที่กว้างขึ้น นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนากลุ่มอย่างต่อเนื่องและเพิ่มประเภทสินค้าให้มากขึ้น เพื่อรองรับความต้องการของตลาดในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ ในปี พ.ศ. 2558 กลุ่มได้รับรางวัลชมเชยระดับภาคเหนือ ประเภทวิสาหกิจชุมชน อันเป็นผลมาจากการประกวด STI Thailand Award 2015 ซึ่งจัดโดยกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การได้รับรางวัลดังกล่าวช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และส่งเสริมให้สมาชิกมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ปัจจุบันวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้ น่าน ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 6 ตำบลบ่อแก้ว อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน และมีการดำเนินธุรกิจโดยแบ่งประเภทผลิตภัณฑ์ออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากปลา เช่น ปลาช่อนทอดคั่วสุก 2) ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวและธัญพืช เช่น ข้าวอบ

กรอบ งาดำ งาขี้ม่อน และ 3) ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผลไม้ เช่น กล้วยไส้มะไฟจีน กล้วยไส้มะขามและกล้วยไส้หม่อน กลุ่มมีการบริหารงานโดยยึดหลักธรรมาภิบาลและให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพของสมาชิก โดยมีการอบรมเกี่ยวกับการบริหารจัดการธุรกิจ การตลาด และการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง (สริตารัญญ์ เจริญภักดี, 2568, สัมภาษณ์)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้ น่าน มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน รวมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยสรุปความสำคัญ ดังนี้ 1) การสร้างรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนภายในชุมชน กลุ่มมีส่วนช่วยให้เกษตรกรและชาวบ้านในพื้นที่มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการนำผลผลิตทางการเกษตรมาแปรรูปเป็นสินค้าพร้อมจำหน่าย นอกจากนี้ สมาชิกภายในกลุ่มได้รับผลตอบแทนที่เป็นธรรมจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ และได้รับโอกาสในการเรียนรู้ทักษะด้านธุรกิจและการตลาด 2) การใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต เช่น ข้าวพื้นเมือง งาดำ งาขี้ม่อน และผลไม้ท้องถิ่น ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีอยู่มากภายในจังหวัดน่าน การแปรรูปสินค้าไม่เพียงช่วยลดของเสียจากการเกษตร แต่ยังช่วยเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์และช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ 3) การพัฒนาสินค้าที่มีเอกลักษณ์และสามารถแข่งขันได้ในตลาดผลิตภัณฑ์ของกลุ่มมีความโดดเด่นจากการใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น ซึ่งแตกต่างจากสินค้าทั่วไปในตลาด การได้รับมาตรฐานอย. และ มผช. ช่วยสร้างภาพลักษณ์และความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคและช่วยให้สินค้าสามารถขยายตลาดได้กว้างขึ้น 4) การสร้างเครือข่ายและพัฒนาองค์ความรู้ให้กับชุมชน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้ทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ มหาวิทยาลัยและองค์กรภายนอกมากขึ้น เพื่อพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพและมาตรฐานที่ดียิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามการขยายเครือข่ายทางธุรกิจเพื่อเข้าถึงตลาดในวงกว้าง เช่น ตลาดออนไลน์หรือการส่งออกยังเป็นประเด็นที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติม 5) การรักษาวินัยและภูมิปัญญาท้องถิ่น การผลิตสินค้าแปรรูปหลายชนิดอาศัยภูมิปัญญาชาวบ้านในการถนอมอาหารและการแปรรูปวัตถุดิบ ซึ่งเป็นการรักษาวินัยดั้งเดิมของชุมชน การอนุรักษ์และพัฒนาสินค้าท้องถิ่นให้มีความทันสมัยและตอบโจทย์ด้านความต้องการของตลาด และยังคงช่วยส่งเสริมเอกลักษณ์ของจังหวัดน่าน และทำให้สินค้าเหล่านี้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง 6) การสนับสนุนเศรษฐกิจหมุนเวียนและความยั่งยืน กลุ่มมีการนำแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) มาใช้ โดยเน้นการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด ลดของเสีย และเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต (สริตารัญญ์ เจริญภักดี, 2568, สัมภาษณ์) ทำให้เห็นได้ว่าช่องว่างของงานวิจัยนี้ คือ ขาดการประเมินผลกระทบในเชิงปริมาณ เช่น รายได้เฉลี่ยก่อน-หลังเข้าร่วมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหรืออัตราการเติบโตของยอดขาย รวมถึงไม่มีการวิเคราะห์เกี่ยวกับกระบวนการผลิต การตลาดอย่างต่อเนื่อง และการจัดจำหน่ายที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบที่จะนำพาวิสาหกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน

จังหวัดน่านมีทรัพยากรท้องถิ่นที่มีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะ เช่น ข้าวพื้นเมือง งาดำและผลไม้ภูเขา ซึ่งมีศักยภาพในการแปรรูปและสร้างมูลค่าเพิ่มได้ค่อนข้างดี อีกทั้งยังมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมายาวนาน รวมถึงความโดดเด่นของกลุ่มสมาชิกในด้านการพัฒนาของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้ น่าน รวมถึงมีความก้าวหน้าในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การได้รับมาตรฐาน อย. และ มผช. เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภค อีกทั้งประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนยังได้มีการทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอก ทำให้เป็นต้นแบบที่น่าสนใจ และกลุ่มยังมีการนำแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนมาใช้จริง เช่น การลดของเสียจากการแปรรูปผลผลิต การใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งยังไม่พบบ่อยนักในกลุ่มวิสาหกิจอื่น ๆ อย่างไรก็ตามแม้ว่าวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้ น่านจะมีความก้าวหน้าในการดำเนินธุรกิจ และได้รับมาตรฐานต่าง ๆ รวมถึงความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนแล้วก็ตาม แต่ยังคงประสบปัญหาหลายด้านที่อาจส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนขององค์กร เช่น การบริหารจัดการที่ยังขาดระบบการวางแผนเชิงกลยุทธ์ในระยะยาว ข้อจำกัดทางการเงินที่ส่งผลต่อการขยายธุรกิจ การขาดความรู้ด้านการตลาดดิจิทัลที่จำเป็นสำหรับการเพิ่มช่องทางการขาย และการพัฒนาเครือข่ายทางธุรกิจที่ยังไม่ครอบคลุมตลาดในระดับประเทศ

แม้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจะมีการอบรมเพื่อเพิ่มพูนทักษะใหม่ ๆ ให้กับสมาชิก แต่ยังคงขาดองค์ความรู้เฉพาะด้าน เช่น การออกแบบบรรจุภัณฑ์ให้ดึงดูดใจผู้บริโภค การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และกลยุทธ์การขยายตลาดออนไลน์ในด้านการจัดการทรัพยากรอย่างคุ้มค่า แม้ว่ากลุ่มจะสามารถใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นอย่าง

คุณค่าและช่วยลดความเสี่ยงจากกระบวนการผลิตได้บางส่วน แต่ยังไม่มีความชัดเจนในการจัดการของเสียที่เกิดขึ้นจากกระบวนการแปรรูป ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของชุมชนในระยะยาว อีกทั้งการบริหารทรัพยากรมนุษย์ยังเผชิญกับปัญหาขาดแคลนแรงงานที่มีทักษะเฉพาะด้าน ทำให้การดำเนินงานบางส่วนไม่สามารถขับเคลื่อนได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ฉะนั้น จากข้อมูลข้างต้นเห็นได้ว่าวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้หมักเป็นตัวอย่างของการพัฒนาธุรกิจในระดับชุมชนที่สามารถส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากได้อย่างยั่งยืน ทั้งยังเป็นช่องทางสำคัญในการเพิ่มรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสร้างความมั่นคงให้กับเศรษฐกิจชุมชนในระยะยาว คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะแนวทางพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปข้าวและผลไม้หมัก เพื่อทำให้ทราบบริบทของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปข้าวและผลไม้หมัก ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน รวมถึงแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปข้าวและผลไม้หมัก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปข้าวและผลไม้หมัก
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนแปรรูปข้าวและผลไม้หมัก
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปข้าวและผลไม้หมัก

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวทางที่วิสาหกิจชุมชนจะเกิดความยั่งยืนได้นั้น ในปัจจุบันต้องให้ความสำคัญกับแนวทางเศรษฐกิจสีเขียว เนื่องจากเป็นแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ ที่รัฐบาลใช้เป็นกรอบแนวทางในการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศหลังสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 ประยุกต์ใช้แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน เศรษฐกิจสีเขียว (Bio-Circular-Green Economy: BCG) ที่เน้นการเติบโตเชิงคุณภาพ สร้างความเข้มแข็งจากภายใน เชื่อมไทยสู่ประชาคมโลก โดยนำจุดแข็งของประเทศด้านความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรมมาเติมเต็มด้วยองค์ความรู้ การบริหารจัดการ เทคโนโลยี นวัตกรรมและระบบดิจิทัลสมัยใหม่ เพื่อพัฒนาต่อยอดและยกระดับมูลค่าในห่วงโซ่การผลิตและบริการ ด้วยการปรับโครงสร้างการผลิตสู่เศรษฐกิจฐานนวัตกรรม เปลี่ยนผ่านสู่ความยั่งยืน โดยปรับปรุงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการผลิตและบริการให้มีประสิทธิภาพและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับการกระจายความเจริญสู่ระดับภูมิภาค สร้างการมีส่วนร่วมให้ท้องถิ่นสามารถพัฒนาและจัดการพื้นที่ตนเองได้อย่างยั่งยืน โมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (Bio-Circular-Green Economy: BCG Model) มีแนวทางในการพัฒนาที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) อย่างน้อย 5 เป้าหมาย และสอดคล้องกับหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Philosophy: SEP) ของการพึ่งพาตนเอง พึ่งพากันเอง และการรวมกลุ่มอย่างมีพลัง ซึ่งเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย (กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564) ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่คำนึงถึงความสมดุลของเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม พร้อมสร้างกลไกการขับเคลื่อนผ่าน SDGs เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในระดับโลก

2. แนวคิดทุนทางสังคม

ทุนทางสังคมเป็นแนวคิดด้านสังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์และศาสตร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องมีรากฐานมาจากการที่มนุษย์มีการเชื่อมโยงกันผ่านความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างและพัฒนาทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคล กลุ่มหรือชุมชน “ทุนทางสังคม” เป็นคุณลักษณะสำคัญขององค์กรทางสังคมที่ประกอบด้วย ความไว้วางใจ (Trust) บรรทัดฐาน (Norms) และเครือข่าย (Networks) สามารถเพิ่มประสิทธิภาพของสังคมได้ผ่านการส่งเสริมและสนับสนุนความร่วมมือระหว่างกัน และยังอธิบายถึงกระบวนการเกิดทุนทางสังคมที่เริ่มจากการที่ประชาชนมีระบบคิดและค่านิยมที่ตรงกัน โดยทุนทางสังคมในรูปของเครือข่ายส่งผลต่อการทำงานร่วมกัน ดังนี้

1) เพิ่มศักยภาพและลดต้นทุน ทุนทางสังคมช่วยเพิ่มศักยภาพในการทำงานและลดต้นทุน เมื่อเปรียบเทียบกับการทำงานแบบปัจเจกชน 2) สร้างจารีต ประเพณีการพึ่งพาอาศัยกันและการตอบแทนกัน ทำให้เกิดจารีตประเพณีที่ทำให้องค์กรชุมชนมีความแข็งแกร่งและมีพลังมากขึ้น 3) เสริมสร้างความไว้วางใจระหว่างสมาชิกในเครือข่ายช่วยให้การติดต่อและการแลกเปลี่ยนข้อมูลเป็นไปอย่างสะดวกและรวดเร็ว และ 4) ใช้ประโยชน์จากความสำเร็จในอดีต ด้วยการนำความสำเร็จที่เกิดขึ้นในอดีตมาสร้างความร่วมมือในอนาคต (Putnam, 1993) อีกทั้งงานวิจัยของพัชราภรณ์ ตาละลักขมณ อรณัฏดา ชินศรี และธีราพร ทองปัญญา (2562) ได้แบ่งการศึกษาเกี่ยวกับทุนทางสังคมออกเป็น 3 มิติ ได้แก่ 1) มิติด้านความรู้ 2) มิติด้านความสัมพันธ์ระหว่างคน และ 3) มิติด้านความรักและความช่วยเหลือเกื้อกูล ดังนั้น ทุนทางสังคม คือ ทรัพยากรที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น ความไว้วางใจ เครือข่ายและบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งช่วยให้สมาชิกในสังคมสามารถร่วมมือกันเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยทุนทางสังคมมักถูกใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ความเข้มแข็งของชุมชน การมีส่วนร่วม และการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในบริบทของวิสาหกิจชุมชนที่ต้องอาศัยความร่วมมือ ความไว้วางใจและเครือข่ายในการดำเนินงาน

3. แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน

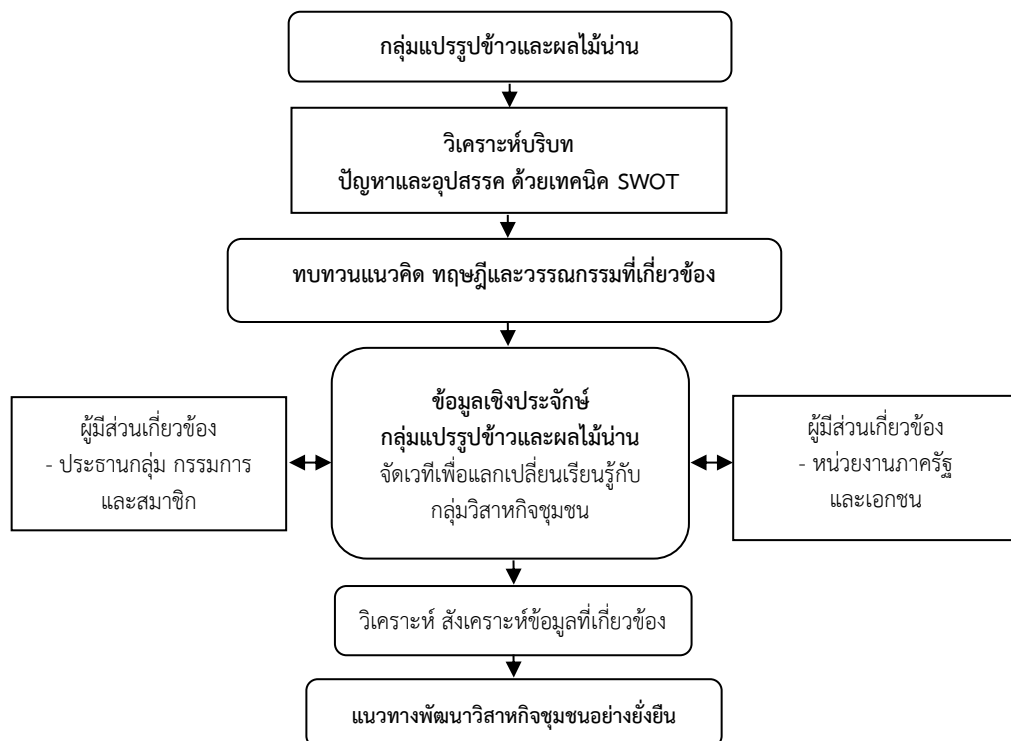
วิสาหกิจชุมชน (Community Enterprise) ถือว่าเป็นแนวคิดที่มีใช้แนวคิดใหม่ในโลกหรือในประเทศไทยแต่เป็นการเปลี่ยนกรอบแนวคิดจากเดิมนำมาประยุกต์ให้มีความสอดคล้องกับบริบทสังคม โดยหัวใจหลักของวิสาหกิจชุมชน คือ เน้นการพึ่งตนเองเป็นหลักจากฐาน ครอบครัว รวมกลุ่มกันเป็นชุมชนสู่การสร้างเครือข่ายจากการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญาที่มีอยู่มาก่อตัวให้เกิดเป็นสินค้าและบริการ สำหรับประเทศไทยได้มีพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 เป็นกฎหมายเฉพาะลำดับสูงสุดในการกำกับ ดูแลวิสาหกิจชุมชนและในมาตรา 3 ได้บัญญัติไว้ว่า “วิสาหกิจชุมชน” หมายความว่า “กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลในรูปแบบใด หรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้ และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน” จากความหมายข้างต้น ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2562 แต่ความหมายของวิสาหกิจชุมชนยังคงเหมือนเดิม ด้านกรมส่งเสริมการเกษตร (Department of Agricultural Extension) ซึ่งเป็นหน่วยงานสำคัญในการขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชนกล่าวไว้ว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นกิจการที่เกิดจากการรวมตัวกันดำเนินการของคนในชุมชน โดยอาศัยทรัพยากรภายในท้องถิ่น แรงงาน ภูมิปัญญาและทุนในท้องถิ่นมาผลิตเป็นสินค้าหรือบริการ เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนและสร้างรายได้ให้กับสมาชิกที่ร่วมกันประกอบกิจการ ส่วนการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีสาระสำคัญโดยสรุป คือ ต้องมีจำนวนสมาชิกไม่น้อยกว่า 7 คน (ไม่เป็นครอบครัวเดียวกัน ไม่อยู่ในทะเบียนบ้านเดียวกัน) ประกอบกิจการผลิตสินค้า เพื่อสร้างรายได้ให้ชุมชนโดยไม่ขัดต่อกฎหมายส่วนการจดทะเบียนต้องยื่นจดทะเบียนที่สำนักงานเกษตรอำเภอที่วิสาหกิจชุมชนตั้งอยู่ (สุนิตย์ เหมนิล, 2564) งานวิจัยของทักษณา สง่าโยธิน (2563) ได้ให้ความหมายวิสาหกิจชุมชน หมายถึง การผลิตสินค้าการให้บริการหรือกิจการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยผ่านคณะบุคคล กลุ่มคนที่มีความผูกพันซึ่งกันและกัน รวมถึงมีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันขึ้นมาเพื่อประกอบกิจการตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ทั้งที่เป็นนิติบุคคลหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างกำไรในรูปแบบทางการเงินและกำไรทางด้านสังคม โดยมีการจัดการทุนของชุมชน คือ ทรัพยากร ผลิตผล ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมและสังคมภายในชุมชนเพื่อเน้นการพึ่งตนเอง

การประกอบธุรกิจให้ประสบความสำเร็จได้นั้น ผู้ประกอบการต้องศึกษาการดำเนินงานของธุรกิจ รวมถึงองค์ความรู้ ความเข้าใจในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการตลาดดิจิทัล การเงินหรือการลงทุนของเจ้าของ การผลิตและการดำเนินงาน การจัดการเชิงกลยุทธ์และการจัดการทรัพยากรมนุษย์ และจำเป็นที่จะต้องศึกษาสภาพแวดล้อมทางธุรกิจทั้งภายในและภายนอกที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน ปัจจัยที่จะนำพาธุรกิจให้ไปสู่ความสำเร็จนั้น พบว่าทุนทางสังคม ทุนด้านความสัมพันธ์ที่ช่วยส่งเสริมให้การก่อเกิดและดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับงานวิจัยของสุนิตย์ เหมนิล (2564) พบว่าทุนทางสังคมมี 4 ด้าน ได้แก่ 1)

ด้านภูมิศาสตร์และแหล่งทรัพยากร 2) ด้านความสัมพันธ์ภายใน 3) ด้านความรู้และภูมิปัญญา และ 4) ด้านความสัมพันธ์กับเครือข่ายภายนอก สรุปประเด็นเกี่ยวกับทุนทางสังคมแต่ละด้านได้ดังนี้ ด้านภูมิศาสตร์ และแหล่งทรัพยากรชุมชนบ้านดอนแก้ว มีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นที่ดอนเสมือนกับเกาะลอยอยู่กลางน้ำมีพระมหาธาตุเจดีย์ดอนแก้ว ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญคู่บ้านคู่เมืองของชาวกุมภวาปี อีกทั้งยังติดกับพื้นที่ชุ่มน้ำหนองหาน-กุมภวาปี และแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญอย่างทะเลบัวแดงอีกด้วย ด้านความสัมพันธ์ภายใน เช่น สมาชิกในกลุ่มมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมีการกำหนด โครงสร้างและบทบาทหน้าที่ไว้อย่างชัดเจน ด้านความรู้และภูมิปัญญา สมาชิกในกลุ่มได้นำความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมจากรุ่นสู่รุ่นมาผสมผสานกับองค์ความรู้ใหม่ เพื่อนำมาพัฒนาและปรับใช้ในการดำเนินงาน ด้านความสัมพันธ์กับเครือข่ายภายนอกกลุ่มมีเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอกและได้ประโยชน์จากความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่าวิสาหกิจชุมชนกลุ่มประมงดอนแก้วได้นำทุนทางสังคมเดิมที่มีอยู่ในชุมชนมาผสมผสานกับสิ่งใหม่ต่อยอดเพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม

งานวิจัยของสุกัญญา พวงผกา และธัชกร ธิติลักษณ์ (2566) ได้ศึกษาวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยว 3 แห่ง ได้แก่ 1) วิสาหกิจ ชุมชนโฮมสเตย์เชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมบ้านเชียง 2) วิสาหกิจชุมชนทอผ้าบ้านนาต้นจั่น 3) วิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยววิถีชุมชน ตำบลบ้านแหลม พบว่า ทุนทางสังคมมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นต้นทุนในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยว โดยเฉพาะทุนทางกายภาพและทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้รูปแบบของธุรกิจท่องเที่ยวมีความโดดเด่นและมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันไป นอกจากนั้น ทุนทางสังคมยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างเครือข่าย เพื่อการเติบโตของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยว โดยการผลักดันความคิดไปสู่การปฏิบัติและค่อย ๆ เติบโตไปสู่การเป็นวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวผ่านทุนมนุษย์ ทุนความสัมพันธ์และทุนเครือข่าย

ดังนั้น จากแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ทฤษฎีทุนทางสังคม และแนวคิดวิสาหกิจชุมชน คณะผู้วิจัยจึงกำหนดกรอบแนวคิดและกระบวนการวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดกระบวนการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย การทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวคิดทุนทางสังคม แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน และความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อความยั่งยืนและความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย 1) ด้านผลิตภัณฑ์และรายละเอียดสินค้าที่โดดเด่น 2) ด้านโครงสร้าง/การบริหารองค์กร 3) การบริหารจัดการด้านการผลิต 4) ด้านการเงิน/การบัญชี 5) ด้านการตลาด และ 6) ด้านการกำหนดกฎระเบียบหรือข้อตกลง นอกจากนี้คณะผู้วิจัยยังดำเนินการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค รวมถึงศึกษาบริบทของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้ นาน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน และแนวทางในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชนกลุ่มข้าวและผลไม้ นาน
2. ขอบเขตด้านพื้นที่ คือ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้ นาน

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในครั้งนี้ ได้แก่ ประธานกลุ่ม คณะกรรมการ และสมาชิก รวมทั้งสิ้น 15 คน ที่มีความสนใจในการให้ข้อมูลครั้งนี้ โดยทำการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) การดำเนินการวิจัยมีขั้นตอนดังนี้

1. การประสานงานกับประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปข้าวและผลไม้ นาน โดยการใช้จดหมายราชการ คือ จากวิทยาลัยน่าน มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ ในการติดต่อประสานงานตามวัตถุประสงค์การวิจัย
2. การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม มีรายละเอียดดังนี้

2.1 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อสำรวจพฤติกรรมผู้ให้ข้อมูลหลักและการมีส่วนร่วมในงานวิจัย เพื่อเก็บข้อมูลด้านสภาพการดำเนินงานปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่ม แปรรูปข้าวและผลไม้ นาน

2.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งแบบสัมภาษณ์ได้มีการตรวจสอบเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญด้วยการหาค่า IOC (Index of Item-Objective Congruence) จำนวน 3 ท่าน ด้วยการเตรียมแบบสอบถามและวัตถุประสงค์ระบุข้อคำถาม (Items) ที่จะใช้ในแบบสัมภาษณ์ กำหนดวัตถุประสงค์และประเด็นที่ต้องการวัด เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญสามารถพิจารณาว่าแต่ละข้อสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และมีค่าเท่ากับ 0.78 ซึ่ง ≥ 0.50 ถือว่ายอมรับได้ (ข้อคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์) เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ว่าเหมาะสม (Rovinelli & Hambleton, 1977) และมีการสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในครั้งนี้ ได้แก่ ประธานกลุ่ม คณะกรรมการ และสมาชิกกลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้ นาน จำนวน 15 คน ใช้ระยะเวลา 45-60 นาที เกี่ยวกับการศึกษาบริบทของวิสาหกิจชุมชน ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน โดยวิธีการนี้ได้ดำเนินการลงพื้นที่ 3-4 ครั้ง และทำการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน รวมถึงศึกษาหาแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้ นานผ่านการสนทนากลุ่ม

3. การวิเคราะห์และการสรุปผลข้อมูล มีรายละเอียดดังนี้

3.1 การตรวจสอบข้อมูล ดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลก่อนการวิเคราะห์ โดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) เป็นการตรวจสอบแหล่งข้อมูลด้าน เวลา สถานที่ และบุคคล กับประธานกลุ่ม คณะกรรมการและสมาชิกของวิสาหกิจ ตามด้วยสถานที่ในการจัดเก็บข้อมูลและช่วงเวลาสัมภาษณ์ รวมทั้งรวบรวมข้อมูล โดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วน

3.2 การสรุปข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แต่ละประเด็นคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบบันทึกการสังเกตเกี่ยวกับบริบทของวิสาหกิจชุมชน ปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินงาน การสนทนากลุ่ม โดยการบันทึกการสนทนา การบันทึกการสังเกตและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interviews) เป็นชุดคำถามปลายเปิดที่ออกแบบไว้ล่วงหน้า เพื่อให้การสัมภาษณ์เชิงลึกมีทิศทาง และเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลเล่าเรื่องราวหรือประสบการณ์ได้อย่างอิสระและได้จากการศึกษาจากเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน และข้อมูลจากเว็บไซต์ ประกอบด้วย 1) บริบทของวิสาหกิจชุมชน แปรูปข้าวและผลไม้มันน่าน 2) วิสาหกิจชุมชนของท่าน มีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคอย่างไร 3) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนแปรูปข้าวและผลไม้มันน่าน และ 4) แนวทางในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้ยั่งยืนควรมีเรื่องใดบ้าง โดยการจดบันทึกและบันทึกภาพ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ศึกษาบริบทของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรูปข้าวและผลไม้มันน่าน จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในครั้งนี้ คือ ประธานกลุ่ม คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่ม รวมทั้งสิ้น 15 คน โดยเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) พบว่าก่อนการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน เดิมทีชาวบ้านมีการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์เกษตรพื้นฐาน ในชุมชนอยู่แล้ว โดยผลิตสินค้าจากทรัพยากรที่มีในชุมชนตามฤดูกาล เช่น ข้าว ผลไม้ โดยจำหน่ายในลักษณะของ สินค้าชุมชนท้องถิ่นต่อมาจึงเกิดแนวคิดในการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรูปข้าวและผลไม้มันน่านขึ้น เพื่อเพิ่มมูลค่า ผลิตภัณฑ์ โดยเริ่มดำเนินการอย่างเป็นทางการครั้งแรกในปี พ.ศ. 2555 ภายใต้ชื่อ “ร้านของดีเมืองน่าน” ซึ่งเน้น การผลิตสินค้าที่มีคุณภาพและได้รับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) รวมทั้งมาตรฐานอาหารและยา (อย.) กลุ่มได้ เปลี่ยนชื่อเป็น “กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรูปข้าวและผลไม้มันน่าน” เพื่อสะท้อนถึงความเป็นวิสาหกิจชุมชนที่ชัดเจน และมีการเพิ่มผลิตภัณฑ์ใหม่อย่างต่อเนื่อง โดยผลิตภัณฑ์หลักของกลุ่มประกอบไปด้วย งาดำรสน้ำผึ้ง งาขาวรสน้ำผึ้ง งาขี้ม่อนรสน้ำผึ้ง งารวมรสไม่มีน้ำตาล ปลาช่อนคั่วสุก กุ้งอบกรอบ น้ำพริกกุ้งกรอบ เป็นต้น ซึ่งได้รับความนิยม จากผู้บริโภคและนักท่องเที่ยวอย่างมาก ส่งผลให้ยอดขายผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้นต่อเนื่องทุกปี ภายใต้ตราสินค้า “Pru-ricé”

1. ด้านผลิตภัณฑ์และรายละเอียดสินค้าที่โดดเด่น วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรูปข้าวและผลไม้มันน่าน มีผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่นหลากหลายรายการ โดยมีการนำวัตถุดิบจากท้องถิ่นมาผสมผสานเข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์ เช่น งาดำรสน้ำผึ้ง ปลาช่อนคั่วสุก น้ำพริกกุ้งกรอบ กุ้งอบกรอบ ได้รับการรับรองมาตรฐานจากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) และมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.)

2. ด้านโครงสร้าง/การบริหารองค์การ มีการกำหนดโครงสร้างการบริหารกลุ่ม แบ่งหน้าที่การทำงานตาม ความถนัด โดยการเลือกประธาน รองประธาน และกรรมการแต่ละกลุ่ม แบ่งเป็นประธานกลุ่ม คณะกรรมการ รับผิดชอบด้านการตลาด ส่วนฝ่ายการผลิตควบคุมดูแลกระบวนการผลิต ได้แก่ การตรวจรับวัตถุดิบ รวมทั้งการ ตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ และมีเลขานุการ สมาชิกร่วมกันจัดทำระเบียบข้อบังคับกลุ่ม การกำหนดอำนาจ หน้าที่และความรับผิดชอบแต่ละคนไว้อย่างชัดเจนจากความรู้ความสามารถในการทำงานมีการหมุนเวียนหน้าที่ ความรับผิดชอบคราวละ 2 ปี การบริหารจัดการกลุ่มมีการแจ้งข้อมูลข่าวสารจากภายนอกให้สมาชิกได้ทราบ มีการ ทบทวนผลการดำเนินงานของกลุ่ม เก็บรวบรวมข้อมูลการทำงานที่ผ่านมา รวมถึงมีการฝึกสอนงานให้สมาชิก นอกจากนี้ ยังมีการส่งเสริมสมาชิกให้เข้าฝึกอบรมและดูงานตามหน่วยงานภาครัฐ สมาชิกร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และพันธกิจ เพื่อกำหนดเป้าหมายและทิศทางการดำเนินงาน

3. การบริหารจัดการด้านการผลิต กลุ่มมีระบบบริหารจัดการและควบคุมการผลิตอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ ขั้นตอนการคัดเลือก ตรวจสอบ และรับวัตถุดิบ ไปจนถึงขั้นตอนการผลิตและส่งมอบผลิตภัณฑ์ให้กับลูกค้า โดยเน้น การควบคุมคุณภาพเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีมาตรฐาน โดยกระบวนการหลักมีดังนี้ ระบบการคัดเลือกและตรวจสอบ รับวัตถุดิบเมื่อวัตถุดิบมาถึงจะมีการชั่งน้ำหนัก และวัดค่าความชื้น (Spec.: Specific moisture content) เพื่อให้ แน่ใจว่าวัตถุดิบอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ดำเนินการคัดแยกวัตถุดิบ โดยกำจัดสิ่งแปลกปลอมออก

เพื่อป้องกันผลกระทบต่อคุณภาพและรสชาติของผลิตภัณฑ์ขั้นสุดท้ายมีการชี้บ่งวัตถุดิบที่ผ่านการตรวจสอบแล้วด้วยระบบป้ายหรือรหัส เพื่อให้ง่ายต่อการตรวจสอบย้อนหลังระบบควบคุมการผลิตและการบันทึกข้อมูลระบบ CAR (Corrective Action Request) ใช้บันทึกเมื่อพบปัญหาในการผลิตและดำเนินการแก้ไข พร้อมติดตามผลเพื่อไม่ให้ปัญหาซ้ำซ้อนระบบ PAR (Preventive Action Request) ใช้ระบุการดำเนินการเชิงป้องกันก่อนที่ปัญหาจะเกิดขึ้นเพื่อควบคุมคุณภาพและป้องกันความเสี่ยงในการผลิตระบบ NCR (Non-Conformance Report) ใช้รายงานและบันทึกความไม่เป็นไปตามข้อกำหนด ทั้งในขั้นตอนการรับวัตถุดิบ การผลิต และสินค้าสำเร็จรูป รวมถึงระบุแนวทางการแก้ไขและการป้องกันไม่ให้เกิดซ้ำระบบการ Return (การส่งคืนวัตถุดิบ) ในกรณีที่พบว่าวัตถุดิบไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด กลุ่มจะดำเนินการ Return หรือส่งคืนให้กับผู้จัดส่ง พร้อมกับเอกสารประกอบที่ชี้บ่งปัญหาเพื่อให้เกิดการปรับปรุงและป้องกันไม่ให้เกิดข้อผิดพลาดในอนาคต

4. ด้านการเงิน/การบัญชี กลุ่มมีการบันทึกบัญชีและรายงานทางการเงิน มีการจดบันทึกรายการในสมุดบัญชีรายรับ-รายจ่ายอย่างสม่ำเสมอ มีการใช้โปรแกรมสำเร็จรูปในการออกใบเสร็จรับเงินที่ถูกต้องตามกฎหมาย และสามารถปิดงบการเงินได้ด้วยตนเอง การจัดทำและนำเสนอข้อมูลและงบกำไรขาดทุนประจำปีต่อกรมสรรพากรตามกำหนดหลักเกณฑ์การเบิกจ่ายเงิน กำหนดค่าตอบแทนการทำงานไว้ที่วันละ 300 บาท ค่าล่วงเวลาคิดเป็นชั่วโมงละ 30 บาท การเบิกจ่ายเงินมีขั้นตอนที่ชัดเจนตรวจสอบง่ายและโปร่งใส มีการวางแผนการใช้จ่ายเงิน การวางแผนการจัดซื้อวัตถุดิบเป็นรายปี เพื่อให้มีเพียงพอต่อการผลิตตลอดทั้งปี การวางแผนการใช้จ่ายในช่วงเทศกาลต่าง ๆ อย่างรอบคอบ และจัดเตรียมเงินสดสำรองไว้ หากเงินทุนไม่เพียงพอจะขอใช้เงินส่วนตัวของประธานกลุ่มก่อนการจัดสรรกำไรและสวัสดิการสมาชิก มีการจัดสรรกำไรประมาณ 1% ของกำไรสุทธิเพื่อบริจาคและช่วยเหลือชุมชน กำหนดหลักเกณฑ์การให้สวัสดิการต่าง ๆ ให้กับสมาชิกอย่างเหมาะสมและทั่วถึงแหล่งเงินทุนในการดำเนินงาน แหล่งเงินทุนภายในได้จากค่าหุ้นและค่าธรรมเนียมที่สมาชิกจ่าย แหล่งเงินทุนภายนอก ได้แก่ การขอทุนสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ และการกู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร โดยต้องจัดทำโครงการเสนอเพื่อประกอบการพิจารณาเงินทุนหมุนเวียนจากการดำเนินงานหลักมาจากรายได้จาก การขายสินค้า แต่กลุ่มยังมีข้อจำกัดเรื่องเงินทุนที่ใช้ในการลงทุนซื้อเครื่องมือและอุปกรณ์ ซึ่งต้องมีการจัดหาเพิ่มเติมในอนาคต

5. ด้านการตลาด กลุ่มมีการบริหารจัดการด้านการตลาด ลูกค้าย่อยเป้าหมายส่วนใหญ่จะเป็นทางออนไลน์ทางกลุ่มมีการศึกษาความต้องการของลูกค้าจากการพูดคุยกับลูกค้า เพื่อนำมาปรับปรุงการผลิตสินค้า การรับคำสั่งซื้อมีการจัดทำแบบฟอร์มรับคำสั่งซื้อผ่านระบบ Ship Nity ปัจจุบันมีการขาย ออนไลน์ร้อยละ 90 ได้แก่ Shopee, TikTok, Facebook, line ออฟไลน์ร้อยละ 10 ได้แก่ ขายหน้าร้าน ฝากขายร้านสุภาพในจังหวัด และต่างจังหวัด

6. ด้านการกำหนดกฎระเบียบหรือข้อตกลง มีกฎระเบียบข้อบังคับชัดเจน มีทั้ง 8 หมวด หมวดที่ 1 ประเภทและที่ตั้งสำนักงาน ประกอบไปด้วย ประเภทและที่ตั้งสำนักงาน ชื่อ ประเภทธุรกิจ ที่ตั้งสำนักงานท้องที่ ดำเนินงานกลุ่ม หมวดที่ 2 ทุน ที่มาของทุนออกหุ้น รับฝากเงินจากสมาชิกกู้ยืมเงินและรับเงินจากการออกตั๋วสัญญา ใช้เงินและตราสารการเงินอย่างอื่น สะสมทุนสำรองและทุนอื่น ๆ รับเงินอุดหนุนหรือทรัพย์สินที่มีผู้ยกให้ การออกหุ้นกลุ่ม การถือหุ้น การชำระค่าหุ้น การโอนหุ้นของสมาชิก การแจ้งความจำนงค์เพื่อโอนหุ้น การแจ้งยอดจำนวนหุ้น หมวดที่ 3 การดำเนินงาน การรับฝากเงิน การให้เงินกู้ การฝากหรือการลงทุนของกลุ่ม การกู้ยืมเงินหรือการค้า ประกัน การเงินและการบัญชีของกลุ่มหมวดที่ 4 สมาชิก การขาดจากสมาชิกภาพ ประธานในที่ประชุมหมวดที่ 5 การประชุมใหญ่ การประชุมใหญ่สามัญ การประชุมใหญ่วิสามัญ การออกเสียงและการวินิจฉัยปัญหาในที่ประชุม รายงานการประชุมหมวดที่ 6 ผู้จัดการและเจ้าหน้าที่ของกลุ่ม ที่ปรึกษา ผู้ตรวจสอบกิจการหมวดที่ 7 การแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับต้องกำหนดในระเบียบวาระการประชุมใหญ่ คณะกรรมการดำเนินการกลุ่มจะเสนอวาระแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับได้ การพิจารณาวาระการแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับหมวดที่ 8 ข้อเบ็ดเสร็จระเบียบของกลุ่ม ระเบียบของกลุ่ม ดังภาพที่ 2 การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้มัน

ภาพที่ 2 การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้บ้าน

ตารางที่ 1 ผลการสนทนากลุ่มของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้บ้าน

ประเด็นหลัก	ความเห็นของผู้เข้าร่วม	คำพูดเด่น	แนวทางพัฒนา
การผลิต	เครื่องมือที่ใช้ยังล้าสมัย ใช้แรงงานคนเป็นส่วนใหญ่	“ยังใช้แรงงานมือทั้งหมด”	ขอสนับสนุนเครื่องจักร จากภาครัฐ
การตลาด	ขายได้เฉพาะในงานออกบูทในงาน ต่าง ๆ	“อยากมีช่องทางออนไลน์”	อบรมการตลาดดิจิทัล
การบริหารจัดการ	สมาชิกบางคนยังไม่เข้าใจต้นทุน	“ไม่รู้ว่ากำไรจริง ๆ อยู่ตรงไหน”	จัดอบรมการบริหาร ต้นทุน
การอนุรักษ์ ภูมิปัญญา	สูตรเก่า	“อยากให้ลูกหลานสืบต่อ”	สร้างกิจกรรมถ่ายทอด ความรู้
ความยั่งยืน	มีแนวคิดใช้เปลือกผลไม้ทำปุ๋ย	“ของเสียก็เอามาทำประโยชน์ได้”	ส่งเสริมเศรษฐกิจ หมุนเวียนในกลุ่ม

ตารางที่ 2 ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้บ้าน

ประเด็นหลัก	ความเห็นของผู้เข้าร่วม	คำพูดเด่น	แนวทางพัฒนา
การผลิต	ขาดเครื่องจักรทันสมัย	“ยังใช้แรงงานมือทั้งหมด”	ขอสนับสนุนจาก หน่วยงานรัฐ
การตลาด	ขาดช่องทางออนไลน์	“ขายได้เฉพาะในงานออกบูทในงานต่าง ๆ”	อบรมการตลาดดิจิทัล
การสืบทอด	ขาดคนรุ่นใหม่ในการสืบทอด	“ลูกหลานไม่ค่อยกลับมาช่วย”	สร้างกิจกรรมถ่ายทอด ภูมิปัญญา

หลังจากที่ได้ทำการวิเคราะห์บริบทและการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปข้าวและผลไม้บ้านแล้ว คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้บ้าน แสดงรายละเอียด ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้ไม้หวาน

จุดแข็ง	จุดอ่อน
1) ความน่าเชื่อถือของผลิตภัณฑ์ 2) วัตถุดิบคุณภาพสูง 3) การบริหารแบบมีส่วนร่วม 4) มีเครือข่ายกับหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และองค์กรภายนอก	1) จำกัดด้านทรัพยากรทุน 2) การขาดแคลนหรือความผันผวนของวัตถุดิบ 3) ขาดทรัพยากรทุนเพียงพอ 4) การบริหารจัดการภายในยังไม่เป็นระบบ
โอกาส	อุปสรรค
1) กระแสรักสุขภาพช่วยเพิ่มความต้องการสินค้าแปรรูปจากธรรมชาติ 2) เพิ่มช่องทางการเข้าถึงลูกค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ 3) มีโอกาสในการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและมหาวิทยาลัย 4) มีโครงการสนับสนุนจากรัฐบาลเพื่อส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน	1) การแข่งขันจากผู้ผลิตในท้องถิ่นและสินค้านำเข้าที่อาจมีราคาต่ำกว่าและเข้ามายุ่งยงส่วนแบ่งตลาด 2) พฤติกรรมผู้บริโภคมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา อาจส่งผลต่อยอดขาย 3) ค่าใช้จ่ายด้านขนส่งสูง อาจทำให้ต้นทุนการดำเนินงานเพิ่มขึ้น 4) ภัยธรรมชาติอาจส่งผลกระทบต่อการจัดหาวัตถุดิบ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้ไม้หวาน ที่ได้จากการสนทนากลุ่มและสัมภาษณ์เชิงลึก สามารถสรุปได้ดังนี้ สมาชิกขาดความรู้ในด้านการตลาดออนไลน์ และขาดเครื่องมือในการถ่ายทอดสด (Live Streaming) สมาชิกขาดความกล้าแสดงออกในการถ่ายทอดสด สินค้าขาดจากการขนส่ง ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ภัยธรรมชาติและสภาพภูมิอากาศ และลูกหลานสมาชิกซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ไม่สนใจเป็นสมาชิกกลุ่ม

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ศึกษาแนวทางในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืนที่ได้จากสนทนากลุ่มและสัมภาษณ์เชิงลึกสามารถสรุปประเด็นที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย 6 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการบริหารจัดการองค์กร จะต้องการสร้างผู้นำและทีมงานที่มีศักยภาพ มีการวางแผนธุรกิจแบบมีส่วนร่วมและการจัดทำบัญชีและการเงินอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้
2. ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์และนวัตกรรม ต้องให้ความสำคัญกับการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ รวมถึงการแปรรูปข้าวและผลไม้ด้วยเทคนิคที่ปลอดภัยและได้มาตรฐาน มีความหลากหลาย รวมถึงบรรจุภัณฑ์และการสร้างโลโก้ให้เป็นທີ່จดจำในสายตาลูกค้า
3. ด้านการตลาดและการเข้าถึงตลาด ต้องมีความรู้ในการทำตลาดออนไลน์ การสร้างเครือข่ายพันธมิตรเชิงพาณิชย์ รวมถึงการเข้าร่วมงานแสดงสินค้าทั้งภายในจังหวัดและต่างจังหวัด เพื่อสร้างการรับรู้ให้กับลูกค้า
4. ด้านการพัฒนาศักยภาพสมาชิก ควรมีการฝึกอบรมต่อเนื่อง รวมถึงการส่งเสริมทักษะด้านนวัตกรรมและดิจิทัล และการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชน
5. ด้านการยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ เช่น การขอรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน รวมถึงการยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ให้มีมาตรฐานและคุณภาพที่สูงขึ้น
6. ด้านความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ต้องวางแผนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า รวมถึงการสนับสนุนเศรษฐกิจหมุนเวียน เพื่อสร้างความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนทำให้มีรายได้ให้กับสมาชิก คนภายในชุมชนมีการช่วยเหลือชุมชน มีผลกำไรจากการดำเนินงานและเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองและจัดการตนเองได้บนพื้นฐานของความพอเพียง

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายทั้งสมาชิกภายในกลุ่ม หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาศักยภาพของสมาชิก การเสริมสร้างความรู้และทักษะ การสนับสนุนด้านทรัพยากรและนโยบายเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนสามารถเผชิญกับความท้าทาย และอุปสรรคต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

อภิปรายผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 บริบทของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้ น่าน พบว่า ก่อนจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน ชาวบ้านได้ผลิตและจำหน่ายสินค้าทางการเกษตรตามฤดูกาลอยู่แล้ว ต่อมาจึงก่อตั้ง กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปข้าวและผลไม้ น่าน ในปี พ.ศ. 2555 ภายใต้ชื่อ “ร้านของดีเมืองน่าน” เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าโดยเน้นคุณภาพและมาตรฐาน (มผช. และ อย.) ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อกลุ่มเพื่อสะท้อนความเป็นวิสาหกิจชุมชนให้ชัดเจนขึ้น และมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่อย่างต่อเนื่อง เช่น งาดำรสน้ำผึ้ง งาขาวรสน้ำผึ้ง งาขี้ม่อนรสน้ำผึ้ง งารวมรสไม่มีน้ำตาล ปลาช่อนทอดรสขี้เหล็ก กุ้งอบกรอบ และน้ำพริกกุ้งกรอบ ภายใต้แบรนด์ “Pru-ric” ซึ่งได้รับความนิยมจากผู้บริโภคและนักท่องเที่ยวอย่างมาก จะเห็นได้ว่าทุนทางสังคมความสัมพันธ์ที่ช่วยส่งเสริมให้การก่อเกิด และดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับงานวิจัยของสุนิตย์ เหมนิล (2564) พบว่า ทุนทางสังคมมี 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านภูมิศาสตร์และแหล่งทรัพยากร 2) ด้านความสัมพันธ์ภายใน 3) ด้านความรู้และภูมิปัญญา และ 4) ด้านความสัมพันธ์กับเครือข่ายภายนอก โดยสรุปประเด็นเกี่ยวกับทุนทางสังคมแต่ละด้านได้ดังนี้ ด้านภูมิศาสตร์และแหล่งทรัพยากร ชุมชนบ้านดอนแก้ว มีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นที่ดอน เสมือนกับเกาะลอยอยู่กลางน้ำ มีพระมหาธาตุเจดีย์ดอนแก้ว ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญคู่บ้านคู่เมืองของชาวกุมภวาปี อีกทั้งยังติดกับพื้นที่ชุ่มน้ำหนองหาน-กุมภวาปี และแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญอย่างทะเลบัวแดง ด้านความสัมพันธ์ภายใน พบว่าสมาชิกในกลุ่มมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการกำหนดโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ไว้อย่างชัดเจน ด้านความรู้และภูมิปัญญา สมาชิกในกลุ่มได้นำความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมจากรุ่นสู่รุ่นมาผสมผสานกับองค์ความรู้ใหม่ เพื่อนำมาพัฒนาและปรับใช้ในการดำเนินงาน ด้านความสัมพันธ์กับเครือข่ายภายนอกกลุ่ม มีเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอกและได้ประโยชน์จากความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่าวิสาหกิจชุมชนกลุ่มประมงดอนแก้วได้นำทุนทางสังคมเดิมที่มีอยู่ในชุมชนมาผสมผสานกับสิ่งใหม่ต่อยอดเพื่อให้เกิดการพัฒนา ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม และการศึกษาของชุมชน ศรีสุข (2563) พบว่าทุนทางสังคม ด้านความไว้วางใจ เชื่อใจ ด้านเครือข่ายและด้านบรรทัดฐานทางสังคมส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างมีนัยสำคัญ โดยมีการวางแผนปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอทำให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจวางแผนการพัฒนาหรือจัดกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชน มีการกำหนดหลักเกณฑ์การดำเนินงานพัฒนาวิสาหกิจชุมชน และมีการรับผลประโยชน์จากกิจกรรมต่าง ๆ ในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน สนับสนุนให้สมาชิกมีการพัฒนาและแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน โดยวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้ น่านโดยมีการจัดการวิสาหกิจ ดังนี้

1. ด้านผลิตภัณฑ์และรายละเอียดสินค้าที่มีความโดดเด่น กลุ่มให้ความสำคัญกับการใช้วัตถุดิบจากท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้านมาเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้า โดยมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน เช่น มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) และสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับมาตรฐานและคุณภาพของสินค้า งานวิจัยของเจิมขวัญ รัชชานันติ (2568) พบว่ากำหนดอัตลักษณ์ตราสินค้าสะท้อนวัฒนธรรมไทยและคุณภาพผลิตภัณฑ์ที่ใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติ ทำยี่ห้อสุดย่อมจะสร้างยอดขายจากฐานลูกค้าออนไลน์ได้

2. ด้านโครงสร้าง/การบริหารองค์กร โครงสร้างการบริหารที่มีระบบและความโปร่งใส ส่งผลให้สมาชิกมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ การจัดประชุมสามัญประจำปี และการหมุนเวียนตำแหน่งบริหารทุก 2 ปี ยังช่วยส่งเสริมความเป็นธรรมภายในองค์กรแนวทางการบริหารงานนี้ สอดคล้องกับการวิจัยของเนรมิตร ปานแดง กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์ และภาสกร ดอกจันทร์ (2567) พบว่า การบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจของชุมชน ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ใน

ระดับมากที่สุดทั้งหมด 4 ด้าน ซึ่ง สามารถเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ คือ ด้านการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ด้านประสิทธิผลตามภารกิจของวิสาหกิจชุมชน ด้านประสิทธิภาพของการดำเนินงาน ด้านคุณภาพและบริการ

3. ด้านการบริหารจัดการด้านการผลิต ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มมีระบบบริหารจัดการด้านการผลิตที่มุ่งเน้นคุณภาพและมาตรฐานการผลิต โดยมีการใช้ระบบรหัสติดตามวัตถุดิบ และการตรวจสอบคุณภาพวัตถุดิบอย่างเคร่งครัดแนวทางนี้สอดคล้องกับการศึกษาของสุพาดา สิริฤทธา (2566) พบว่าแนวทางพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลไม้บ้านยาวิ จังหวัดเพชรบูรณ์ มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐานที่สูงขึ้นเพื่อให้ได้รับการคัดสรรสุดยอดผลิตภัณฑ์โฮตอป 4 ดาว เป็น 5 ดาว การขอรับรองมาตรฐานฮาลาลและวางแผนขอมาตรฐาน GMP

4. ด้านการเงิน/การบัญชี กลุ่มมีการบริหารจัดการทางการเงินที่โปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ โดยมีการใช้โปรแกรมบัญชีสำเร็จรูปในการบันทึกบัญชีและออกใบเสร็จรับเงิน นอกจากนี้ ยังมีการจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือฉุกเฉินและสวัสดิการสำหรับสมาชิก การศึกษานี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของสุพาดา สิริฤทธา (2566) พบว่าแนวทางพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลไม้บ้านยาวิ จังหวัดเพชรบูรณ์ มีการบริหารจัดการด้านบัญชีและการเงิน มีการจดบันทึกรายการในสมุดบัญชีรายรับ รายจ่าย การจัดทำรายงานประจำเดือน มีการนำส่งงบดุล และงบกำไรขาดทุนประจำปีต่อสรรพากร

5. ด้านการตลาด กลุ่มมีช่องทางการตลาดที่ครอบคลุมทั้งออนไลน์และออฟไลน์ โดยเฉพาะการใช้โซเชียลมีเดีย เช่น Shopee, TikTok และ Facebook เป็นช่องทางหลักในการจำหน่ายสินค้าแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของศรัณย์ สมสวัสดิ์ (2567) พบว่าการมุ่งเน้นการตลาดของวิสาหกิจชุมชนจังหวัดน่านจะส่งผลต่อความได้เปรียบทางการแข่งขัน เช่นเดียวกับงานวิจัยของเจิมขวัญ รัชชานันติ (2568) พบว่า การเพิ่มประสิทธิภาพทางการตลาดออนไลน์ช่วยให้ต้นทุนต่ำกว่าการตลาดออฟไลน์ โดยเลือกใช้เครื่องมือการตลาดออนไลน์ที่เหมาะสม เช่น Facebook, Marketplace, LineOA และ TikTok พร้อมกับการอบรมการจัดทำแผนการตลาดออนไลน์เชิงรุกให้กับสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจควบคู่กันไป

6. ด้านการกำหนดกฎระเบียบและข้อตกลง กลุ่มมีการกำหนดกฎระเบียบที่ชัดเจนและมีการติดตามผลการปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด ซึ่งช่วยลดข้อขัดแย้งและเพิ่มความโปร่งใสในการดำเนินงานสอดคล้องกับการศึกษาของอนรรตน์ พรหมฤทธิ์ และคณะ (2567) พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างข้อบังคับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีคุณลักษณะ 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการวางแผน คือสมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและกรอบการดำเนินงานในการสร้างข้อบังคับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน คือการมีส่วนร่วมในการดำเนินการสร้างข้อบังคับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ตั้งแต่การร่างข้อบังคับ การปรับปรุงข้อบังคับ และการลงมติรับรองข้อบังคับ 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแนวทางการกระจายผลประโยชน์จากการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และ 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล คือ การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งในแต่ละด้านต้องกำหนดขั้นตอนและกลไกการมีส่วนร่วมไว้อย่างชัดเจน เพื่อให้สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในทุกขั้นตอน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานวิสาหกิจ แม้ว่ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนจะมีบทบาทสำคัญในการสร้างงานและเพิ่มรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชน แต่ยังคงเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคหลายประการที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและเทคโนโลยีในปัจจุบัน ได้แก่ 1) สมาชิกส่วนใหญ่ขาดความรู้ในด้านการตลาดออนไลน์ ขาดทักษะในการใช้ช่องทางออนไลน์ เช่น Facebook, TikTok, Line OA หรือแพลตฟอร์มอีคอมเมิร์ซ ในการประชาสัมพันธ์และจำหน่ายสินค้า ส่งผลให้ไม่สามารถเข้าถึงลูกค้าในวงกว้างได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) ขาดเครื่องมือและความมั่นใจในการไลฟ์สดขายสินค้าที่เป็นช่องทางการตลาดที่ได้รับความนิยมในยุคปัจจุบัน ซึ่งสมาชิกกลุ่มยังขาดเครื่องมือพื้นฐาน เช่น โทรศัพท์มือถือคุณภาพดี ขาดกล้อง อินเทอร์เน็ตความเร็วสูง และความกล้าแสดงออกในการพูดหน้ากล้อง

ทำให้ไม่สามารถใช้ช่องทางดังกล่าวในการเพิ่มยอดขายได้ 3) ปัญหาความเสียหายของสินค้าจากการขนส่ง โดยเฉพาะสินค้าแปรรูปหรือสินค้าที่บรรจุในภาชนะที่เปราะบาง ที่มักเกิดความเสียหายระหว่างการขนส่ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของลูกค้า และสร้างภาระต้นทุนเพิ่มเติมให้กับกลุ่ม 4) ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น วัตถุดิบหลายประเภทมีราคาสูงขึ้นตามสภาวะตลาด ทั้งต้นทุนด้านพลังงานและบรรจุภัณฑ์ ทำให้กำไรต่อหน่วยลดลงและส่งผลกระทบต่อความสามารถในการแข่งขันของกลุ่มในตลาด 5) ผลกระทบจากภัยธรรมชาติและสภาพภูมิอากาศ วิกฤตภัยแล้ง กลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้จะพึ่งพาวัตถุดิบทางการเกษตร เช่น ข้าวหรือผลไม้ ต้องเผชิญกับความเสี่ยงจากภัยแล้ง น้ำท่วม หรือการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล ซึ่งส่งผลกระทบต่อปริมาณและคุณภาพของวัตถุดิบ และ 6) การไม่ได้รับการสืบทอดจากคนรุ่นใหม่ ลูกหลานของสมาชิกกลุ่มซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่มักไม่ให้ความสนใจหรือไม่เห็นความมั่นคงในการเป็นสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ส่งผลให้ขาดแรงงานและขาดผู้นำรุ่นใหม่ที่จะเข้ามาต่อยอดพัฒนา และสร้างนวัตกรรมให้กับกลุ่มในอนาคต สอดคล้องกับงานวิจัยของพิมพ์กมล เกษแก้ว และคณะ (2567) พบว่า ปัญหาและอุปสรรคของวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตกาแฟ ได้แก่ บุคลากรขาดทักษะการบริหารจัดการ ขาดแคลนเงินทุนหมุนเวียนและพื้นที่การเพาะปลูกน้อยลง

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 แนวทางในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 6 ด้าน 1) ด้านการบริหารจัดการองค์กรจะต้องการสร้างผู้นำและทีมงานที่มีศักยภาพ มีการวางแผนธุรกิจแบบมีส่วนร่วมและการจัดทำบัญชีและการเงินอย่างโปร่งใส 2) ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์และนวัตกรรม ต้องให้ความสำคัญกับการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ รวมถึงการแปรรูปข้าวและผลไม้ด้วยเทคนิคที่ปลอดภัยและได้มาตรฐาน มีความหลากหลาย รวมถึงบรรจุภัณฑ์และการสร้างโลโก้ให้เป็นที่จดจำ 3) ด้านการตลาดและการเข้าถึงตลาด ต้องมีความรู้ในการทำตลาดออนไลน์ การสร้างเครือข่ายพันธมิตรเชิงพาณิชย์ รวมถึงการเข้าร่วมงานแสดงสินค้าทั้งภายในจังหวัดและต่างจังหวัดเพื่อสร้างการรับรู้ 4) ด้านการพัฒนาศักยภาพสมาชิก ควรมีการฝึกอบรมต่อเนื่อง รวมถึงการส่งเสริมทักษะด้านนวัตกรรมและดิจิทัล และการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน 5) ด้านการยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ เช่น การขอรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน รวมถึงการยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ให้มีมาตรฐานและคุณภาพที่สูงขึ้น 6) ด้านความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ต้องวางแผนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า รวมถึงการสนับสนุนเศรษฐกิจหมุนเวียน เพื่อสร้างความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนทำให้มีรายได้ให้กับสมาชิก คนในชุมชนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันภายในชุมชน มีผลกำไรจากการดำเนินงานและเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองและจัดการตนเองได้บนพื้นฐานของความพอเพียง

ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับการศึกษาของสุพาดา สิริกิตตา (2566) พบว่าแนวทางพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลไม้บ้านยาวี จังหวัดเพชรบูรณ์ ประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการตลาดออนไลน์ ควรส่งเสริมให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนใช้สื่อดิจิทัลและแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น Facebook, LINE, หรือ Marketplace เพื่อเพิ่มช่องทางการจำหน่าย เข้าถึงลูกค้ากลุ่มเป้าหมายที่กว้างขึ้น ลดข้อจำกัดด้านภูมิศาสตร์ และสร้างการรับรู้ในแบรนด์ผลิตภัณฑ์ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง 2) ด้านการผลิต ควรพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการผลิตให้ได้มาตรฐาน โดยใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ลดต้นทุนและรักษาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ให้สม่ำเสมอ รวมถึงการฝึกอบรมสมาชิกให้มีทักษะด้านการผลิตที่ถูกต้องตามมาตรฐานความปลอดภัยอาหาร 3) ด้านการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ควรออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้มีความสวยงาม ทันสมัยและเหมาะสมกับประเภทของผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดี ดึงดูดความสนใจของผู้บริโภค รวมถึงการใช้วัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมเพื่อตอบสนองต่อกระแสรักษ์โลก 4) ด้านการยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ควรเน้นการส่งเสริมให้ผลิตภัณฑ์ผ่านการรับรองมาตรฐาน เช่น มผช., อย., หรือมาตรฐานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นของผู้บริโภคและขยายโอกาสทางการตลาดทั้งในและต่างประเทศ และ 5) ส่งเสริมให้ผลิตภัณฑ์ผ่านการรับรองมาตรฐาน เช่น มผช., อย., หรือมาตรฐานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นของผู้บริโภคและขยายโอกาสทางการตลาดทั้งในและต่างประเทศ การบริหารจัดการกลุ่ม ควรมีการพัฒนากระบวนการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้มีความโปร่งใส มีการวางแผนกลยุทธ์ที่ชัดเจน บริหารด้านการเงินและบัญชีอย่างมีระบบ รวมถึงการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของสมาชิกทุกคน เพื่อให้การดำเนินงานมีความต่อเนื่องและยั่งยืน

สรุปผลการวิจัย

สรุปภาพรวมแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษากลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้มีแป๋หมยร่วมกัน คือ การสร้างอาชีพ การสร้างโอกาส การสร้างการเรียนรู้ใหม่ ๆ การสร้างรายได้ สร้างชีวิตที่ดีให้กับสมาชิกและกลุ่มคนในสังคม สิ่งสำคัญที่จะนำกลุ่มวิสาหกิจไปสู่ความสำเร็จและยั่งยืนได้นั้น คือ การที่มีผู้นำกลุ่มมีวิสัยทัศน์และมองเห็นโอกาสในการพัฒนาสินค้า เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้า การมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่มจัดได้ว่าเป็นทุนทางสังคม ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปข้าวและผลไม้มีแป๋หมย ถึงแม้ว่าการดำเนินงานจะประสบปัญหา สมาชิกขาดความรู้ในด้านการตลาดออนไลน์ และขาดเครื่องมือในการไลฟ์สด ขาดความกล้าแสดงออกในการไลฟ์สด สินค้าชำรุดจากการขนส่ง ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น บางครั้งก็เผชิญกับภัยธรรมชาติและสภาพภูมิอากาศและลูกหลานสมาชิกบางคนซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ ไม่สนใจเป็นสมาชิกกลุ่ม แต่ด้วยการบริหารจัดการที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันจะส่งผลให้วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้มีแป๋หมยสามารถขับเคลื่อนธุรกิจได้อย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามในการพัฒนาวิสาหกิจสู่ความยั่งยืนได้นั้นต้องอาศัยแนวทางในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย 1) ด้านการบริหารจัดการองค์กร 2) ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์และนวัตกรรม 3) ด้านการตลาดและการเข้าถึงตลาด 4) ด้านการพัฒนาศักยภาพสมาชิก 5) ด้านการยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ 6) ด้านความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมถึงการสนับสนุนเศรษฐกิจหมุนเวียน เพื่อสร้างความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนทำให้มีรายได้ให้กับสมาชิก คนในชุมชน ช่วยเหลือชุมชน มีผลกำไรจากการดำเนินงานและเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองและจัดการตนเองได้บนพื้นฐานของความพอเพียง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

ผลจากการวิจัยพบว่า วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปข้าวและผลไม้มีแป๋หมย พบว่ากลุ่มมีจุดแข็งหลายด้าน ทั้งความน่าเชื่อถือของผลิตภัณฑ์ คุณภาพวัตถุดิบ และการบริหารแบบมีส่วนร่วม แต่ยังมีข้อจำกัดบางประการที่ควรพัฒนาเพื่อความยั่งยืน ดังนี้

1. การเสริมสร้างศักยภาพการผลิต ควรส่งเสริมการสนับสนุนเครื่องจักรหรือเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและลดภาระแรงงาน โดยไม่ละทิ้งคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. การพัฒนาการตลาดและสร้างช่องทางการจัดจำหน่าย ควรจัดอบรมด้านการตลาดดิจิทัล การสร้างแบรนด์ และการเข้าถึงตลาดออนไลน์ให้แก่สมาชิกในกลุ่ม เพื่อให้ผลิตภัณฑ์สามารถแข่งขันในวงกว้างและตอบโจทย์ตลาดปัจจุบันได้
3. การถ่ายทอดองค์ความรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรจัดกิจกรรมหรือเวิร์กช็อปที่เปิดโอกาสให้เยาวชนในชุมชนมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดสูตรการผลิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของกลุ่ม
4. การพัฒนากลไกความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก ควรสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภาครัฐ มหาวิทยาลัยและเอกชนเพื่อให้กลุ่มได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านองค์ความรู้ เทคโนโลยี และแหล่งทุนสนับสนุน
5. การนำแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนมาใช้จริง ควรพัฒนาระบบการจัดการของเหลือจากกระบวนการผลิต เช่น การนำเปลือกผลไม้หรือวัสดุเหลือใช้มาเป็นปุ๋ยหมัก เพื่อลดของเสียและเพิ่มความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม

6. การติดตามและประเมินผลในระยะยาว ควรมีการติดตามผลสัมฤทธิ์ของกลุ่มในระยะ 1-3 ปี เพื่อตรวจสอบว่าการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้ส่งผลต่อรายได้ การตลาด และความเข้มแข็งของกลุ่มหรือไม่

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาความคิดเห็นของลูกค้าผู้บริโภคโดยตรง เพื่อให้เห็นโจทย์และความต้องการของผู้บริโภค ในมุมมองด้านตลาดที่ครบถ้วน และสามารถนำข้อมูลมาใช้ในการกลยุทธ์การผลิตและการตลาดได้ตรงกับความ ต้องการมากขึ้น

2. ควรเพิ่มการศึกษาแนวโน้มของเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแปรรูปสินค้า เกษตร เพื่อให้สามารถเสนอแนะแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่ทันสมัยยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

- กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม. (2564). *ยุทธศาสตร์ การขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไทย ด้วยเศรษฐกิจ BCG พ.ศ. 2564 – 2569*. สืบค้นจาก <https://www.bcg.in.th/news/bcg-strategy-2564-2569/>
- ทักษณา สง่าโยธิน. (2563). *การพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนกลุ่มจังหวัดชายแดนใต้เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขัน. โครงการวิจัยที่ได้รับการอุดหนุนการวิจัย และนวัตกรรม งบประมาณเงินอุดหนุนวิจัยจากเงินรายได้วิทยาลัยพาณิชยศาสตร์. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.*
- เจิมขวัญ รัชชานติ. (2568). การจัดทำแผนการตลาดออนไลน์เชิงรุกและการจัดการตราสินค้า “ภูมิไทย” เพื่อส่งเสริมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนตำบลปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. *Lanna Academic Journal of Social Science*, 2(1), 13-28.
- อนรรตน์ พรหมฤทธิ์, จิรายุ ทรัพย์สิน, วันชัย สุขตาม, สิริพัฒน์ ลาภจิตร, ศศิธร ศูนย์กลาง, นพฤทธิ์ จิตรสายธาร, ชัย สมรภูมิ, วิเชียร พรหมแก้ว และ อธิมาตย์ เพิ่มพูน. (2568). แนวทางการสร้างข้อบังคับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน. *วารสารวันม่วงแหวกพุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 11(2), 43-54.
- เนรมิตร ปานแดง, กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์ และภาสกร ดอกจันทร์. (2567). การบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจของชุมชน ตำบลหนองตม อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย. *วารสารการบริหารและสังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 7(4), 23-36.
- พิมพ์กมล เกษแก้ว ธนกร ปักษา และพรรณวิมล โกศโยธม. (2567). การพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ผลิตกาแฟ จังหวัดชุมพร. *วารสารศิลปะการ จัดการ*, 8(3), 98-110.
- พัชรภรณ์ ตาละลักษมณ์ อรนัฏดา ชินศรี และธีราพร ทองปัญญา. (2562). ทูทางสังคมกับการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นสกุลช่างเมืองเพชรของเยาวชนกลุ่มลูกหว้าจังหวัดเพชรบุรี. *วารสารพัฒนาสังคม*, 21(2), 28-24.
- นงนุช ศรีสุข. (2563). ทูทางสังคมที่ส่งผลต่อ การเสริมสร้างความเข้มแข็ง ของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว. *วารสารสหวิทยาการ*, 17(2), 78-101.
- ศรวิทย์ สมสวัสดิ์. (2567). ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อความได้เปรียบทางการแข่งขันของวิสาหกิจชุมชน จังหวัดน่าน. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยธนบุรี*, 18(3), 62-77.
- ศศิตา หมดมลทิล. (2562). *ท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีสู่ความยั่งยืน*. สืบค้นจาก https://www.gsbresearch.or.th/wpcontent/uploads/2019/10/GR_report_travel_detail.pdf.
- สริตารัญญ์ เจริญภักดี. (2568). *ประธานกลุ่ม*. สัมภาษณ์. วันที่ 23 มกราคม 2568.
- สุพาตา สิริภักดา. (2566). แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลไม้บ้านยาวี จังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสารสังคมศาสตร์*, 26(1), 89-104.
- สุนิตย์ เหมนิล. (2564). ทูทางสังคมกับการประกอบสร้างวิสาหกิจชุมชนกรณีกลุ่มประมงดอนแก้ว อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี. *วารสารพัฒนาสังคม*, 23(1), 118-142.

สุภณิดา พวงผกา และธัชกร ธิติลักษณ์. (2566). การปฏิบัติการของทุนทางสังคมในการขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชน
กลุ่มธุรกิจท่องเที่ยวโดยชุมชน. *วารสารศิลปศาสตร์และอุตสาหกรรมบริการ*, 6(2), 345-365.

Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Tradition in Modern Italy*. New Jersey:
Princeton University Press.

Rovinelli, R. J., & Hambleton, R. K. (1977). On the use of content specialists in the assessment of
criterion-referenced test item validity. *Dutch Journal of Educational Research*, 2(2), 49–60.